

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Сокологорської-Нікіної

Юлії Костянтинівни

«Покращення стоматологічного здоров'я дітей із вадами слуху лікувально-профілактичними ортодонтичними заходами», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 221 – «Стоматологія»

Актуальність обраної теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Основною метою суспільства є створення умов для гармонійного розвитку організму дитини, оптимального формування та функціонального дозрівання всіх його систем. За даними науковців України кількість дітей із порушенням слуху щорічно збільшується. Проблема дитячої глухоти полягає в тому, що вона призводить до затримки мовного розвитку, негативно впливає на інтелектуальний та психомоторний розвиток дитини, сприяє виникненню емоційних проблем у дітей, що межує з нервово-психічними розладами.

Відомо, що в переважній кількості випадків до зубощелепних аномалій у дітей призводять порушення функцій зубощелепної ділянки (дихання, ковтання, мовлення, змикання губ, жування). Факторами, що можуть призвести як до зниження слуху, так і до розвитку ЗЩА є патологія ЛОР-органів, захворювання СНЩС, порушення постави. Тому дослідження впливу порушення функцій, в першу чергу функції мовлення, на формування ЗЩА має високу актуальність, а розробка профілактичних ортодонтичних заходів посприяє і гармонійному розвитку щелепно-лицевої ділянки, і оптимальному розвитку мовлення дитини.

Дисертаційна робота виконувалась в рамках планової науково-дослідної роботи кафедри післядипломної освіти лікарів-ортодонтів Полтавського державного медичного університету «Оптимізація лікування та

діагностики зубощелепних аномалій в різні вікові періоди» № державної реєстрації 0118U004458 та ініціативної науково-дослідної роботи ДУ «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України «Дослідити порушення процесів мінералізації та колагеноутворення при стоматологічній патології та удосконалити методи ранньої діагностики та корекції цих порушень» № державної реєстрації НАМН 098.16, № 0116U000. Здобувач є безпосереднім виконавцем фрагменту запланованої науково-дослідної роботи. Авторка була безпосередньо виконавцем фрагментів зазначених науково-дослідних робіт.

**Особистий внесок автора в отриманні наукових результатів,
представлених у роботі.**

Дисертаційна робота є закінченим самостійним дослідженням, яке вирішує поставлену задачу щодо вивчення розповсюдженості та характеру зубощелепних аномалій та деформацій в ДВС з вивченням та обґрунтуванням особливостей прикусу для подальшої розробки профілактичних ортодонтичних заходів, створення та реалізації Програми «Покращення стоматологічного здоров'я дітей та підлітків із вадами слуху лікувально-профілактичними заходами».

Автором самостійно виконано інформаційний пошук, проведено аналіз джерел науково-медичної інформації. На підставі аналізу наукової літератури та інформаційно-патентного пошуку спільно з науковим керівником розроблений план, обґрунтована мета та завдання дослідження. Клінічне обстеження пацієнтів, ЕМГ, анкетування, оцінка опорно-рухового апарату проводилося дисертантом самостійно на базі Полтавської загальноосвітньої спеціальної школи-інтернату для глухих дітей. Авторкою особисто виконані клінічні і лабораторні дослідження, проведена систематизація та аналіз отриманих результатів, формулювання основних наукових положень, висновків, практичних рекомендацій. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, участь дисертантки є провідною, здобувачу належать

матеріали та висновки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій.

Обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях базуються на наступному: авторка ретельно вивчила останні дані літератури, щодо визначеної проблематики; мета та 5 завдань дослідження чітко сформульовані, логічно відображають суть роботи; загальний дизайн дослідження логічно продуманий та передбачав досягнення мети і реалізацію поставлених завдань у декілька етапів, що відрізнялись кількістю об'єктів клінічних спостережень у групах.

У проведеному дослідженні взяла участь достатня кількість пацієнтів, а саме для вирішення поставлених завдань було проведено первинний клінічний огляд 61 дитини від 7 до 20 років із вадами слуху, що навчаються в Полтавській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті для глухих дітей. Авторкою оцінений стан органів порожнини рота, стан твердих тканин зубів, наявність дефектів зубних рядів, стан гігієни порожнини рота, інтенсивність карієсу. Для визначення та аналізу показників біоелектричної активності м'язів використовували метод поверхневої ЕМГ, проведена ЕМГ жувальних м'язів у 25 ДВС, середній вік становив $18,7 \pm 1,31$ років.

Також проведене вивчення функціонального стану мимічних м'язів у 34 ДВС, віком від 7 до 19 років за допомогою поверхневої ЕМГ.

З метою дослідження взаємозв'язку між порушеннями постави та аномаліями прикусу у 56 ДВС 8-19 років було проведено комплексне клінічне обстеження опорно-рухового апарату. Авторкою докладно вивчалася симетричність тіла; довжина кінцівок та їх частин щодо іншої; зміна форми та контурів суглобів, форми кісток та кінцівок; зміна контурів у місцях розташування сухожиль та синовіальних сумок; стан м'язів кінцівок.

З метою вивчення стоматологічних та ортодонтичних знань дітей із вадами слуху, характеру самооцінки стану своєї порожнини рота, до стоматологічного здоров'я та його ортодонтичної складової авторкою була складена анкета щодо питання щодо харчових вподобань, шкідливих звичок та відношення до стоматологічних втручань. У анкетуванні взяли участь 52 ДВС від 7 до 20 років, що навчаються в Полтавській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті для глухих дітей, з яких 34 хлопчики та 18 дівчат. Також за допомогою ще однієї розробленої авторкою анкети проведено опитування 29 батьків чи опікунів дітей.

Для вивчення емоційних компонентів ставлення ДВС до значущих їм людей в сім'ї було проведено модифікований автором кольоровий тест відносин (КТВ) Еткінда у 42 ДВС.

Слід зауважити, що авторкою для підвищення мотивації до ортодонтичного лікування та з метою його популяризації було змонтовано 2 навчально-пізнавальних відео - «Щаслива посмішка дитини» загальною тривалістю 8 хв 51 с для ДВС та «Батькам про ортодонтичне лікування своїх особливих дітей», тривалість відео 7 хв 17 для батьків чи опікунів ДВС. Відео супроводжене синхронним перекладом мовою жестів та субтитрами для кращого розуміння інформації.

Перед початком виконання даної роботи було отримано схвалення комісії з біоетики Полтавського державного медичного університету та отримана згода учасників дослідження.

Використана дисертанткою методологія та обсяг методів дослідження в повній мірі дали можливість оцінити результати проведеної роботи. Висновки є теоретичним обґрунтуванням результатів проведеної роботи, практичні рекомендації є доступними для лікарів.

Ступінь новизни результатів дисертаційного дослідження.

Авторкою доповнено наукові дані щодо стану стоматологічного та ортодонтичного здоров'я у ДВС; вивчена поширеність ЗЩА у ДВС,

визначено рівень потреби в ортодонтичній допомозі. За результатами обстеження встановлено, що діти із вадами слуху, мали середній рівень поширеності (77,05 %) та інтенсивності (2,5 – 4,27) карієсу. Доповнені наукові данні щодо функціональних порушень щелепно-лищевої ділянки, зокрема жувальних м'язів та колового м'яза рота в дітей із вадами слуху залежно від виду ЗЩА.

Доповнено наукові дані про стан опорно-рухового апарату дітей та підлітків із вадами слуху.

Для підвищення мотиваційного рівня ДВС та їх батьків/опікунів до ортодонтичного лікування проведена оцінка їх рівня стоматологічних та ортодонтичних знань за створеною анкетною. Вперше вивчено емоційні компоненти ставлення дітей із вадами слуху до значимих їм людей в сім'ї як на свідомому, так і частково неусвідомлюваному рівні, відношення до свого стоматологічного здоров'я за допомогою модифікованого кольорового тесту.

Вперше розроблено, обґрунтовано та запропоновано комплекс заходів профілактики у вигляді Програми «Покращення стоматологічного здоров'я дітей та підлітків із вадами слуху лікувально-профілактичними заходами». Аналіз клінічної ефективності застосування розробленого комплексу у пацієнтів із вадами слуху виявив позитивну динаміку досліджуваних показників. Спостерігалось покращення динаміки зміни стану гігієни порожнини рота у ДВС під дією запропонованих лікувально-профілактичних заходів у всіх вікових групах дітей виявила суттєве поліпшення гігієни порожнини рота - зниження у 1,37 рази ($0,925 \pm 0,175$; $p < 0,05$). Через рік після початку проведення лікувально-профілактичних заходів інтенсивність карієсу в ДВС знизилась, в порівнянні з первинним оглядом і становила $2,4 \pm 0,06$ ($p < 0,05$). Після проведення профілактичної роботи з ДВС та з їх батьками/опікунами на реальне ортодонтичне лікування звернулось 37,5% від оглянутих дітей.

Висновок про повноту опублікування основних положень дисертації.

Матеріали дисертації повністю висвітлені в опублікованих працях. Всього опубліковано 22 наукових робіт, з них 7 – у провідних фахових журналах, включених до переліку наукових фахових видань; 2 – у періодичних наукових виданнях, що входять до науково-метричної бази Scopus, 9 - у наукових збірниках конференцій, отримано 4 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір. Основні результати дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на 14 Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукове та практичне значення отриманих результатів та рекомендації щодо їх використання.

На основі отриманих даних розроблена Анкета "Аналіз рівня стоматологічних та ортодонтичних знань у дітей з вадами слуху" (Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 69040 / Сокологорська-Никіна Ю.К.// Дата реєстрації 09.12.2016.

Розроблена «Анкета для батьків або офіційних представників дітей із депривацією слуху в рамках програми «Покращення стоматологічного здоров'я дітей із вадами слуху лікувально-профілактичними ортодонтичними заходами». Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 121956. /Куроєдова В.Д., Сокологорська-Никіна Ю.К. Дата реєстрації 14.12.2023. (Здобувачем проведено збір матеріалу, його аналіз, оформлення свідоцтва до друку, співавтор надавала консультативну допомогу).

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в результаті проведених клініко-лабораторних досліджень дані мають теоретичне і практичне значення для лікарів-ортодонтів, лікарів-стоматологів дитячих, сімейних лікарів, педіатрів.

За результатами дослідження отримане авторське право на твір Навчально-пізнавальне відео «Щаслива посмішка дитини»/ Куроєдова В.Д., Сокологорська-Никіна Ю.К. // Свід. UA №115999, дата реєстр. 19.01.2023р. та Навчально-пізнавальне відео «Батькам про ортодонтичне лікування своїх особливих дітей». Свід. UA № 115998., дата реєстрації 19.01.2023р.

Згідно актів впровадження результати, отримані в ході виконання даної роботи, використовуються в клінічній практиці КЗ «Дніпропетровська міська дитяча стоматологічна поліклініка №3»ДОР» (м.Дніпро); КЗ «Дніпропетровська міська дитяча стоматологічна поліклініка №2»ДОР» (м.Дніпро); КЗ «Дніпропетровська міська дитяча стоматологічна поліклініка №1»ДОР» (м.Дніпро); КЗ «Хмельницька обласна стоматологічна поліклініка» (м. Хмельницький); КЗ «Черкаська обласна стоматологічна поліклініка» (м.Черкаси). Наукові розробки також використовуються в навчальному процесі кафедри післядипломної освіти лікарів-ортодонтів ПДМУ.

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення.

Дисертація оформлена згідно вимог до такого виду робіт, традиційно структурована, викладена на 234 сторінках, складається із переліку умовних скорочень, вступу, огляду літератури, об'єктів та методів дослідження, 2-х розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів досліджень, висновків, практичних рекомендацій та списку використаних джерел, що містить 213 джерел, 213 джерел, з них 46 – кирилицею та 167 латиницею. Робота ілюстрована 17 таблицями та 65 малюнками, містить 8 додатків. Робота викладена гарною літературною українською мовою, науковим стилем письма.

Характеристика розділів, оцінка змісту дисертації.

У анотації українською та англійською мовами репрезентовані найбільш вагомні результати дослідження, отримані авторкою, із увагою на

наукову новизну та наведений список публікацій за темою дисертаційної роботи.

У вступі переконливо обгрунтована актуальність представленої роботи, чітко визначена мета та наведені конкретні завдання дослідження, об'єкт та предмет дослідження сформульовані у відповідності до тематики дисертації, викладені наукова новизна роботи, практична значимість, наведена кількість публікацій.

Огляд літератури. Розділ структуровано у п'ять підрозділів, що допомагає зрозуміти процес формування наукової думки з визначеної автором проблематики, надає інформацію щодо слухового аналізатору людини та причин порушення слуху; стоматологічного та ортодонтичного здоров'я в дітей із вадами слуху різного віку та впливу супутньої соматичної патології; проблему стоматологічного та ортодонтичного лікування в пацієнтів із порушеннями слуху; психологічні особливості дітей та методи їх оцінки, а також дані щодо електроміографічного дослідження функціонального стану жувальних м'язів та кругового м'яза рота. Підрозділи підсумовуються невеличкими висновками, що підводять читача до думки актуальності обраного авторкою напряму дослідження. Можливо, став би у нагоді загальний висновок за розділом.

Джерела, використані дисертанткою актуальні, повністю відповідають тематиці дослідження, їх опанування дало можливість дисертантці на достатньо високому рівні оцінити стан проблеми, яка вивчається. У огляді літератури є деякі редакційні неточності, декілька стилістичних помилок, що не зменшує його цінності.

Другий розділ «Об'єкти та методи дослідження» викладений на 20 сторінках та має 7 підрозділів, в яких представлений дизайн та методи дослідження: загальна характеристика об'єктів, клінічні дослідження, методика дослідження функціонального стану власне жувальних, скроневих м'язів та кругового м'язу рота та вивчення стану опорно-рухового апарату у дітей із вадами слуху. Представлений метод анкетування, методи підвищення

мотивації до ортодонтичного лікування та методи статистичної обробки отриманих результатів досліджень.

У підрозділі дуже докладно описані деякі загально відомі методи дослідження, на які можна було дати лише посилання.

Матеріали, методи та обсяг досліджень доцільно було б представити в таблиці, що дало б чітке розуміння об'єму проведених досліджень.

В третьому розділі Власних досліджень на 67 сторінках представлені результати клінічного обстеження дітей із вадами слуху, аналіз результатів анкетування дітей та батьків та результати кольорового тесту відносин серед дітей із вадами слуху, описаний функціональний стан жувальних м'язів рота в дітей із вадами слуху та стан опорно-рухового апарату та соматичний стан дітей із вадами слуху.

За даними проведеного дослідження 75,41% ДВС (n=46) мали двосторонню нейросенсорну глухоту, п'ята частина дітей – 19,67% (n=12) = двосторонню нейросенсорну туговухість, 4,92% дітей (n=3) – двосторонню кондуктивну туговухість. Авторкою наводиться докладна характеристика результатів огляду ДВС, а саме – пропорційності та симетричності обличчя, вираженості складок обличчя, функцій змикання рота, його відкривання, типу ковтання, характеру присінка та прикріплення м'яких тканин. При огляді визначено, що у 68,85% (n=42) ДВС, а саме у дітей з нейросенсорною глухотою та нейросенсорною туговухістю визначене піднебіння з ознаками поглиблення, при кондуктивній туговухості піднебіння було нормальної форми.

Дисертанткою визначено, що обстежених 6-9 років інтенсивність карієсу становила 2,54, у дітей 10-14 років - 2,5, старше років - досягає 4,27 зубів на одного обстеженого, що є середніми показниками інтенсивності. Більшість обстежених дітей має задовільний рівень гігієни порожнини рота та не володіє в повному обсязі навичками догляду за порожниною рота.

В жодному випадку авторкою не було визначено ортогнатичного прикусу у обстежених дітей, I клас за Енглем – у 73,77% (45 дітей), II клас –

у 26,23% (16 дітей.) ДВС. . В той же час в 63,93% випадках (n=29) у ДВС зустрічається аномалії у вертикальній площині та 18,03% (n=11) в трансверзальній.

При проведенні кореляційного аналізу авторкою встановлено достовірний прямий зв'язок аномалій форми зубів та кольору зубів ($r=0.38$, $p=0.00224$) та достовірний зворотній зв'язок аномалій форми зубів з статтю ДВС ($r=0.257$, $p=0.045$).

У підрозділі 3.2 авторкою наводиться докладний аналіз результатів анкетування ДВС та виділяє основні моменти, щодо наявності стоматологічної фобії, основні моменти щодо догляду за порожниною рота, та фактори ризику виникнення ЗЩА. Цікавим є те, що 92,3% ДВС чистять зуби, що пояснюється їх цілодобовим перебуванням у школі-інтернаті. За допомогою анкетування визначено недостатній рівень володіння дітьми навичками гігієни порожнини рота, високий ризик виникнення шкідливих звичок, не мають достатніх знань з приводу наявності в себе ортодонтичної патології.

Розділ інформативний, добре описаний, ілюстрований 13 рисунками.

Аналіз результатів анкетування батьків/опікунів дітей із вадами слуху , представлений у підрозділі 3.3 свідчить про низький рівень обізнаності та усвідомлення наявної ортодонтичної патології в їх дітей.

Цікавими є результати кольорового тесту відносин, що наведений в підрозділі 3.4. Автором показано, що у віці до 12 років важливо, щоб саме матері контролювали лікування, як ті, що мають більший вплив та емоційний зв'язок із своєю дитиною, з віком посилюється роль батька та вчителів.

Підрозділ 3.5, викладений на 25 сторінках, дає уяву про **Функціональний стан жувальних м'язів рота в дітей із вадами слуху.** Авторкою показано, що відсутність артикуляційних рухів у ДВС, характерних для всіх людей, що володіють мовою та мають неушкоджений слуховий апарат, суттєво змінює функціонально-м'язовий зв'язок щелепно-лищевої ділянки в стані спокою.. Визначено дискоординацію збуджувальних

процесів в м'язах, порушення механізмів нервової регуляції та їх скоротливої діяльності. Відмічено гіперактивність жувальних м'язів у глухих в порівнянні з активністю цих м'язів у пацієнтів із фізіологічним прикусом та нормальним слухом зі статистично достовірною різницею; серед показників амплітуди жувальних м'язів дещо переважають скроневі м'язи. Авторкою визначене постійне напруження або недостатнє розслаблення КМ в обстежених глухих осіб, яке з віком зростає вдвічі.

Підрозділ загалом дуже інформативний, гарно ілюстрований 15 таблицями та 8 рисунками, побудований логічно, інформація подається вичерпно.

При вивченні стану опорно-рухового апарату, представленого у підрозділі 3.7, було встановлено в 94,64% (n=53) випадках ті чи інші порушення опорно-рухового апарату. У школярів із змінним прикусом частіше зустрічається патологія стоп (44,64%) та поєднана патологія стоп та хребта (28,57%), що в періоді формування постійного прикусу призводить до одностороннього вкорочення нижньої кінцівки у 12,5% обстежених дітей.

У розділі 4 Засоби підвищення мотивації до ортодонтичного лікування дітей із вадами слуху та оцінка їх результативності представлений запропонований комплекс профілактичних заходів (протягом року), який складається з 9 пунктів, що охоплюють заходи первинної профілактики. З метою формування у ДВС стійкої мотивації до збереження стоматологічного, зокрема ортодонтичного здоров'я авторкою підготовлено 2 навчально-пізнавальних відео - «Щаслива посмішка дитини» для ДВС із сурдоперекладом та «Батькам про ортодонтичне лікування своїх особливих дітей» для батьків чи опікунів ДВС. Результати проведеного повторного анкетування ДВС вказують, що кількість дітей, що відвідували стоматолога, незначно зросла, 100% ДВС відповіли, що чистять зуби. В результаті проведеної роботи було сформовано Програму стоматологічної допомоги «Покращення стоматологічного здоров'я дітей та підлітків із вадами слуху лікувально-профілактичними заходами». За результатами її впровадження

протягом року визначено збільшення показника пролікованих зубів, достовірне покращення показника стану гігієни порожнини рота, після проведення профілактичної роботи з ДВС та з їх батьками/опікунами на ортодонтичне лікування звернулось 37,5% від оглянутих дітей. Все це свідчить про ефективність запропонованих компонентів Програми.

Розділ написаний логічно, ілюстрований 14 рисунками, які сприяють оцінці поданого матеріалу.

Розділ 5 «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» викладений на 11 сторінках. При його описанні, дисертантка, у стислому вигляді висвітлює результати проведеного дослідження та, що важливо, наводить порівняння із науковими напрацюваннями у даному напрямку. Авторка обґрунтовано і доказово пояснює найбільш вагомі факти і положення.

Висновки є логічним теоретичним завершенням виконаної роботи, відповідають завданням досліджень, оснований на результатах проведеного дослідження.

Практичні рекомендації важливі для стоматологів дитячих та ортодонтів та доступні для їх виконання. Тобто, результати дослідження є важливими не тільки з теоретичної точки зору але і практичної їх направленості.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційної роботи Сокологорської-Никиної Юлії Костянтинівни не було виявлено порушень академічної доброчесності.

Виходячи із зазначеного, слід констатувати, наявність всіх необхідних розділів, що характеризує дане дослідження, як завершену науково-кваліфікаційну працю.

По тексту дисертації є певна кількість пунктуаційних, стилістичних помилок, опісок, невдалих висловів, але зауваження мають рекомендаційний

характер та не знижують наукової та практичної цінності представленого дослідження.

Під час ознайомлення з дисертацією виникли запитання, на які прошу дати відповідь:

1. Які були критерії включення та виключення в дослідження?
2. Ваші пацієнти – це діти 6-20 років. Чи є можливим поєднання дітей такого вікового діапазону в одну групу дослідження?
3. Чи враховували Ви при аналізі результатів дослідження термін перебування ДВС у школі-інтернаті?
4. Чи відрізняється визначена вами інтенсивність карієсу у ДВС від середніх показників інтенсивності у дітей м.Полтава.
5. Чи консультувалися Ви з дитячим психологом при складанні питань анкети?
6. Чи не вплинуло групове проведення анкетування на його результати?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Представлена для присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я», 221 - «Стоматологія» робота Сокологорської-Нікіної Юлії Костянтинівни «Покращення стоматологічного здоров'я дітей із вадами слуху лікувально-профілактичними ортодонтичними заходами» є завершеною самостійною працею, в якій наведено теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення актуальної задачі - вивчення розповсюдженості та характеру зубощелепних аномалій та деформацій в ДВС з вивченням та обґрунтуванням особливостей прикусу шляхом розробки профілактичних ортодонтичних заходів, створення та реалізації Програми «Покращення стоматологічного здоров'я дітей та підлітків із вадами слуху лікувально-профілактичними заходами».

Дисертаційна робота Сокологорської-Нікіної Ю.К. за своєю актуальністю, метою і завданнями дослідження, достовірністю і

обґрунтованістю отриманих результатів, висновків і практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. та сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та може бути представлена до розгляду в одноразовій спеціалізованій раді.

Рецензент

завідувачка кафедри
дитячої стоматології
Полтавського державного медичного
Університету МОЗ України
доктор медичних наук, професор

Ольга Шешукова

